SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 4
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

MAKTABGACHA TA’LIM YOSHIDAGI BOLALARDA URF-ODATLAR VA QADRIYATLARGA MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHINING O‘RNI

Chuliyeva Laylo Xolmurod qizi

Osiyo texnologiyalari universiteti magistranti

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda milliy urf-odatlar va umuminsoniy qadriyatlarga ijobiy munosabatni shakllantirishda tarbiyachining pedagogik o‘rni yoritiladi. Bolaning qadriyatlarni anglashida shaxsiy namuna, o‘yin, badiiy adabiyot, xalq og‘zaki ijodi, milliy bayramlar hamda oila bilan hamkorlikning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, tarbiyaviy faoliyatni bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos tashkil etish, qadriyatlarni majburlash emas, kundalik tajriba orqali anglatish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Maqolada milliy merosni hurmat qilish bilan birga mehr-oqibat, tenglik, bag‘rikenglik va tabiatga ehtiyotkor munosabat kabi umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar

maktabgacha ta’lim, tarbiyachi, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, ma’naviy tarbiya, xalq og‘zaki ijodi, oila bilan hamkorlik, shaxsiy namuna.

Abstract

This article discusses the educator’s role in developing preschool children’s positive attitudes toward national customs and universal values. It examines the contribution of role modelling, play, children’s literature, oral traditions, cultural celebrations, and family partnerships to children’s early understanding of values. Practical recommendations are offered for adapting activities to children’s developmental needs and helping them experience values through everyday interactions rather than coercion. The article also emphasizes balancing respect for national heritage with kindness, equality, tolerance, cooperation, and care for nature.

Keywords

preschool education, educator, national values, customs, moral education, oral traditions, family partnership, role modelling.

Kirish

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxsiyati, dunyoqarashi, odatlari va atrofdagilarga munosabati shakllanadigan muhim bosqichdir. Bu davrda bola kattalarning xatti-harakatlarini kuzatadi, ularni taqlid qiladi, kundalik vaziyatlarda yaxshilik va yomonlik, hurmat va befarqlik, yordam va loqaydlik o‘rtasidagi farqlarni asta-sekin anglay boshlaydi. Shu sababli milliy urf-odatlar hamda qadriyatlarni bolalarga tanishtirish faqat ma’lumot berish bilan cheklanmasligi, balki ularni hayotiy tajriba, hissiy kechinma va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirishga yo‘naltirilishi lozim.

O‘zbek xalqining mehmondo‘stlik, kattalarga hurmat, kichiklarga g‘amxo‘rlik, qo‘ni-qo‘shnichilik, hashar, mehr-oqibat va tabiatni asrash kabi qadriyatlari bolalarda ijtimoiy munosabatlar madaniyatini rivojlantirish uchun boy tarbiyaviy imkoniyat yaratadi. Bunda milliy an’analarni bolaga uning yoshiga mos, tushunarli va samimiy tarzda yetkazish muhim. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun maktabgacha ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjatlardan biri hisoblanadi (O‘zbekiston Respublikasi, 2019). “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi esa ta’lim-tarbiya jarayonini bolaning rivojlanishi, faolligi va tajribasiga tayangan holda tashkil etishga yo‘naltiradi (Grosheva et al., 2022).

Maqolaning maqsadi — maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda urf-odatlar va qadriyatlarga ijobiy munosabatni shakllantirishda tarbiyachining vazifalari, samarali pedagogik usullari va oila bilan hamkorlik yo‘llarini yoritish.

Asosiy qism

Tarbiyachi — qadriyatlarni kundalik hayotda namoyon etuvchi namuna

Maktabgacha yoshdagi bola uchun tarbiyachining shaxsiy namunasi kuchli tarbiyaviy vositadir. Tarbiyachi bolalar bilan muloyim gaplashsa, ularning fikrini tinglasa, navbat kutishga rioya qilsa, boshqalarga yordam bersa va tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo‘lsa, bolalar ushbu xatti-harakatlarni kuzatib, takrorlashga intiladi. Aksincha, hurmat haqida gapirib, amalda qo‘pollik ko‘rsatish tarbiyaviy ta’sirni susaytiradi. Shuning uchun tarbiyachi qadriyatlarni faqat tushuntiruvchi emas, balki ularni o‘z xulqida namoyon etuvchi pedagog bo‘lishi kerak.

Shaxsiy namuna bolaga tayyor qoida berishdan ko‘ra, ushbu qoidaning mazmunini his qilish imkonini beradi. Masalan, guruhga mehmon kelganda bolalar bilan salomlashish, mehmonni kutib olish, unga joy ko‘rsatish va xayrlashish odobini amalda ko‘rsatish mumkin. Guruhdagi biror bola yordamga muhtoj bo‘lsa, tarbiyachi boshqa bolalarni ham ko‘maklashishga undaydi. Bunday vaziyatlarda “yordam berish — yaxshi fazilat” degan fikr quruq nasihat emas, bolaning o‘zi qatnashgan tajribaga aylanadi.

Urf-odatlarni o‘yin va faoliyat orqali o‘rgatish

O‘yin maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyatlaridan biri bo‘lib, u orqali bola ijtimoiy rollarni sinab ko‘radi, muloqot qiladi va vaziyatlarni tushunishga harakat qiladi. “Mehmon kutamiz”, “Oila davrasida”, “Hasharga chiqamiz”, “Navro‘z sayli” kabi rolli o‘yinlar milliy urf-odatlarni bolalar hayotiga yaqinlashtiradi. Tarbiyachi o‘yin jarayonida bolalarga rollarni taqsimlash, bir-birini tinglash, kelishish va o‘zaro yordam berish imkonini yaratishi lozim.

Milliy bayramlar va mavzuli kunlarni tashkil etishda bolalarni faqat tomoshabin qilib qo‘ymaslik muhim. Masalan, Navro‘z mavzusida bolalar bahor belgilarini kuzatishi, sumalak tayyorlash an’anasi haqida yoshiga mos hikoya tinglashi, milliy naqshlar chizishi, qo‘shiq va raqslarni o‘rganishi, guruhni bezatishda qatnashishi mumkin. Faol ishtirok bolaga an’anani eslab qolish bilan birga uning jamoaviy mazmunini ham anglashga yordam beradi.

Xalq og‘zaki ijodi va badiiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlari

Maqollar, ertaklar, topishmoqlar, tez aytishlar, alla va bolalar qo‘shiqlari xalq tajribasini avloddan avlodga yetkazuvchi vositalardir. “Kattaga hurmatda bo‘l, kichikka izzatda bo‘l”, “Yaxshilik qil, dengizga ot” kabi maqollarni shunchaki yodlatish emas, balki ularning ma’nosini bolalarning kundalik hayoti bilan bog‘lash kerak. Tarbiyachi ertakni o‘qib bergach, qahramon nima uchun to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ish qilganini so‘rashi, bolalarga boshqa yechimlarni taklif qilish imkonini berishi mumkin.

Bunda bolalarning javoblarini darhol noto‘g‘ri deb baholash o‘rniga, ularni fikrlashga undaydigan savollar berish maqsadga muvofiq: “Agar sen shu vaziyatda bo‘lsang, nima qilarding?”, “Do‘sting xafa bo‘lsa, unga qanday yordam bera olasan?” Bunday suhbatlar mehr-shafqat, rostgo‘ylik, adolat, do‘stlik va mas’uliyat kabi qadriyatlarni tushunishga

yordam beradi. Tarbiyachi hikoya mazmunini bolalarning yoshi, nutqiy imkoniyati va hayotiy tajribasiga mos tanlashi zarur.

Milliy qadriyatlar va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi

Milliy qadriyatlarni o‘rgatish boshqa madaniyatlar yoki turmush tarzlariga nisbatan salbiy munosabatni shakllantirish degani emas. Aksincha, o‘z xalqining merosini qadrlaydigan bola boshqa insonlarning urf-odatlariga ham hurmat bilan qarashni o‘rganishi lozim. Tarbiyachi milliy o‘zlikni anglashni mehr-oqibat, bag‘rikenglik, tenglik, tinchlik, hamkorlik va tabiatga mas’uliyat bilan munosabatda bo‘lish kabi umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘un olib borishi kerak.

Masalan, guruhda turli oilaviy tajribaga ega bolalar bo‘lishi mumkin. Tarbiyachi barcha bolalarning fikri, tili, oilasi va imkoniyatlariga hurmat ko‘rsatib, hech bir bolani urf-odatlarni bilmagani uchun uyaltirmasligi kerak. Qadriyatlar bolani taqqoslash yoki jazolash vositasiga emas, balki o‘zaro tushunish va hamkorlikni kuchaytiruvchi manbaga aylanishi zarur.

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi

Urf-odatlar, avvalo, oilada kundalik turmush orqali o‘zlashtiriladi. Shu bois tarbiyachi ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilishi, oilalarda saqlanib kelayotgan ijobiy an’analarni o‘rganishi va ularni guruh faoliyatiga mos ravishda olib kirishi mumkin. “Oilamizdagi yaxshi odat”, “Buvimdan o‘rganganim”, “Birgalikda yordam beramiz” kabi kichik loyihalar bolaga oilaviy tajribasini tengdoshlari bilan bo‘lishish imkonini beradi.

Ota-onalar bilan hamkorlikda suhbatlar, ko‘rgazmalar, kitobxonlik kunlari, milliy hunarmandchilik namoyishlari va xayriya-yordam tadbirlarini tashkil etish mumkin. Biroq bunday faoliyat barcha oilalar uchun qulay va ixtiyoriy bo‘lishi, ortiqcha xarajat yoki majburiyat yuklamasligi lozim. Tarbiyachi oilalarning turli sharoitlarini hisobga olib, hamkorlikning sodda va teng imkoniyatli shakllarini tanlaydi.

Samarali pedagogik yondashuvlar va natijani kuzatish

Qadriyatlarga munosabatni shakllantirish uzluksiz jarayon bo‘lib, uni faqat tadbirlar soni yoki bolalarning maqollarni yoddan aytishi bilan o‘lchab bo‘lmaydi. Tarbiyachi kundalik kuzatuv orqali bolaning tengdoshiga yordam berishi, navbat kutishi, o‘yinchoqlarni bo‘lishishi, kattalar bilan salomlashishi, umumiy buyumlarga ehtiyotkor

munosabatda bo‘lishi kabi xatti-harakatlarga e’tibor qaratishi mumkin. Kuzatuv bolaning shaxsini baholash yoki tamg‘alash uchun emas, balki unga qanday yordam kerakligini aniqlash uchun xizmat qiladi.

Amaliy ishni quyidagi ketma-ketlikda tashkil etish tavsiya etiladi: birinchidan, muayyan qadriyat tanlanadi; ikkinchidan, u ertak, rasm, o‘yin yoki real vaziyat orqali ochib beriladi; uchinchidan, bolalarga amalda qatnashish imkoniyati yaratiladi; to‘rtinchidan, faoliyat yakunida bolalar taassurotlari muhokama qilinadi; beshinchidan, mazkur xatti-harakatlar kundalik hayotda mustahkamlanadi. Masalan, “g‘amxo‘rlik” mavzusida bolalar xona gullarini parvarishlashi, bir-biriga yordam berishi va o‘z tajribasini suhbatda ifodalashi mumkin.

Tarbiyachi bolalarning yosh va individual xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur. Ayrim bolalar fikrini so‘z bilan ifodalasa, boshqalari rasm, harakat yoki o‘yin orqali yaxshiroq namoyon etadi. Shu sababli qadriyatlarni o‘zlashtirishda turli ifoda shakllariga imkon berish, rag‘batlantirish va ijobiy fikr bildirish muhimdir. Pedagogik jarayon bolani majburlashga emas, uning ichki qiziqishi va ixtiyoriy ishtirokini qo‘llab-quvvatlashga asoslanishi kerak.

Xulosa

Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda urf-odatlar va qadriyatlarga ijobiy munosabatni shakllantirishda tarbiyachi muhim o‘rin tutadi. Uning shaxsiy namunasi, bolalar bilan samimiy muloqoti, o‘yin va badiiy adabiyotdan maqsadli foydalanishi hamda oilalar bilan hamkorligi qadriyatlarning kundalik hayotda namoyon bo‘lishiga yordam beradi. Milliy an’analar bolaga tayyor qoidalar to‘plami sifatida emas, balki mazmuni tushuntiriladigan va amalda his etiladigan ijtimoiy tajriba sifatida taqdim etilishi lozim.

Samarali tarbiya uchun milliy meros va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi ta’minlanishi, har bir bolaning oilaviy tajribasi va individual xususiyatlariga hurmat bilan yondashilishi zarur. Tarbiyachi bolalarga mehr-oqibat, hurmat, hamkorlik, rostgo‘ylik va tabiatga g‘amxo‘rlikni kundalik vaziyatlarda namoyon etish imkonini yaratgandagina, qadriyatlar ularning xulq-atvori va munosabatlarida barqaror ko‘rinish kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grosheva, I. V., Mirziyoyeva, Sh. Sh., Evstafyeva, L. G., Maxmudova, D. T., Nabixanova, Sh. B., Pak, S. V., Nazarova, V. A., Isxakova, M. R., & Abdunazarova, N. F. (2022). Ilk qadam: Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr). Toshkent.

2. O‘zbekiston Respublikasi. (2019, 16-dekabr). Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida: O‘RQ-595-son Qonun. https://lex.uz/uz/docs/-4646908

3. Qodirova, F. R., Toshpo‘latova, Sh. Q., & Kayumova, N. M. (2019). Maktabgacha pedagogika. Tafakkur.

4. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.

5. UNESCO. (n.d.). Early childhood care and education. https://www.unesco.org/en/early-childhood-education